

TOMASZ MRÓZ

Zielona Gura universitetas, Lenkija / Vilniaus universitetas, Lietuva
University of Zielona Góra, Poland / Vilnius University, Lithuania

VIENTELĖ DAKTARO DISERTACIJA APIE ANTIKOS FILOSOFIJĄ STEPONO BATORO UNIVERSITETE VILNIUJE¹

The Only Doctoral Thesis on Ancient Philosophy
in the Stephen Bathory University in Vilnius²

SUMMARY

The paper aims to present and discuss the only doctoral thesis on ancient philosophy that was successfully defended at the Stephen Bathory University in Vilnius. The title of the dissertation was: *On the Development of Plato's View on the Soul*. The author of the work was Benedykt Woyczyński, and the thesis was supervised by Wincenty Lutosławski. Lutosławski was a recognised scholar in Platonic studies, whose Vilnius years mark the longest appointment in one academic institution in his entire life. Woyczyński, in turn, spent the whole of his academic career in Vilnius up to his untimely death in 1927. The structure and arguments of his thesis will be discussed here and it will be demonstrated how his work was influenced by Lutosławski's earlier *opus vitae* on Plato.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje pristatoma ir aptariama vienintelė daktaro disertacija apie antikinę filosofiją, sėkmingai apginta Stepono Batoro universitete Vilniuje. Disertacija vadinosi *Apie Platono požiūrio į sielą raidą*. Šio darbo autorius buvo Benedyktas Woyczyński, o vadovas – Wincenty'is Lutosławski. Lutosławski buvo pripažintas Platono tyrėjas, Vilniuje praleistas laikotarpis buvo ilgiausias jo akademinės veiklos etapas vienoje institucijoje per visą gyvenimą. O Woyczyński Vilniuje praleido visą savo akademinę karjerą, iki nesavalinės mirties 1927 metais. Čia bus aptariama jo disertacijos struktūra ir argumentai, parodant, kokią įtaką jo darbui padarė anksčiau išėjęs Lutosławskio *opus vitae* apie Platoną.

RAKTAŽODŽIAI: B. Woyczyński, Platonas, siela, Stepono Batoro universitetas, Vilnius, W. Lutosławski.

KEY WORDS: B. Woyczyński, Plato, soul, Stephen Bathory University, Vilnius, W. Lutosławski.

Dvidešimties metų tarpukario laikotarpis Vilniaus universiteto istorijoje prasidėjo 1919 metais, sėkmingai atkūrus Stepono Batoro universitetą, lenkišką instituciją, po to, kai Rusijos valdžia 1832 metais uždarė Imperatoriškąjį Vilniaus universitetą. Tuo metu universitetas buvo redukuotas iki dviejų atskirų institucijų: medicinos-chirurgijos akademijos ir teologijos akademijos, kurios vėliau buvo perkeltos iš Vilniaus į Kyjivą ir Sankt Peterburgą. Dėl to miestas neteko savo akademinį institucijų maždaug aštuoniems dešimtmečiams, iki Pirmojo pasaulinio karo. Nors Vilnius ir nebuvo laikomas vienu iš Lenkijoje pirmaujančių akademinį gyvenimo centrų, atkurtasis universitetas – Stepono Batoro universiteto (=SBU) pavadinimu – siekė susigrąžinti ankstesniasias Vilniaus intelektualines tradicijas ir išgyveno palyginti ramų veiklos bei plėtros laikotarpį. Tą patį galima būtų pasakyti ir apie to meto Vilniaus filosofiją ir filosofus.

Nors kai kurie tarpukariu SBU trumčiau ar ilgiau dirbę filosofai tam tikru mastu domėjosi filosofijos istorija, nė vieno iš jų negalima laikyti pirmiausia filosofijos istoriku. Šiai grupei galima priskirti šiuos akademikus (nuo vyriausio iki jauniausio): Marijaną Zdziechowską, Marijaną Massonių, Feliksą Koneczny'į, Henryką Elzenbergą ir Tadeuszą Czeżowską. Kai kurie mokslininkai, kuriuos galima būtų laikyti filosofijos istorikais, ten dirbo tik trumpai, pvz., Włodzimierz Horodyskis, pradėjęs dirbti 1919 m. spalį ir miręs 1920 m. sausį (Jadczak 1997: 343–344; cf. Opacki 2021: 69–70). Panašiai Vladimiras Šilkarskis, dirbęs vos vienus akademinį metus, 1920 m. išvyko iš Vilniaus ir užėmė pa-

reigas naujai įkurtame Lietuvos universitete (vėliau pervadintame Vytauto Didžiojo universitetu) Kaune, tuometinėje Lietuvos sostinėje, kur netrukus tapo vienu iš ryškiausių atstovų. Šis akademikas ir toliau palaikė ryšius tiek konkrečiai su savo Vilniaus kolegomis, tiek su Lenkijos filosofine aplinka apskritai (Pawlak 2002: 15–18, 21; Plečkaitis 2002: 121–123; cf. Opacki 2021: 70–71).

Vienas tyrėjas, tikrai pripažįstamas filosofijos istoriku, bet Vilniuje praleidęs tik trumpus dvejus metus, buvo Władysławas Tatarkiewiczus. Per tuos dvejus metus jis dairėsi galimybių įsidarbinti kituose akademinuose centruose, tokiuose kaip Lvovas arba Varšuva, bet galiausiai priėmė kvietimą iš Poznanės, nors ten vieta jam buvo pasiūlyta meno teorijos ir istorijos srityje. Atsižvelgiant į tai, kad naujai įkurtame universitete Vilniuje teko susidurti su kasdieniais sunkumais, kurių išvengė miestai, nepatyrę akademinio gyvenimo pertrūkio, taip pat į tai, kad 1920 m. balandį netgi teko evakuoti Vilniaus fakultetą, siekiant išvengti sovietinės armijos grėsmės, darosi lengviau suprasti Tatarkiewicziaus troškimą tęsti savo akademinę karjerą kitur, stabilesnėmis sąlygomis. Be to, jis skundėsi mažu studentų skaičiumi ir tuo, kad kyla sunkumų, bendraujant su kitais profesoriais. Todėl nestebina, jog viename iš savo laiškų jis prisipažino: „Vilniuje nėra nei tinkamo klimato, nei tinkamų sąlygų akademiniam darbui, ir nematyti jokių ženklų, kad tokios sąlygos galėtų atsirasti artimiausioje ateityje. Pastaruosius dvejus metus tik naudojuosi tuo, ką esu įgijęs anksčiau, bet neįgyju nieko naujo. Tai nepalanki situacija, kurios norėčiau išvengti. Galbūt dar vie-

nus ar dvejus metus, bet ilgalaikės perspektyvos tikrai nematau“ (Jadczak 1997a: 187; cf. Wiśniewski 1997: 87, 91; Opacki 2021: 71–73). Tatarkiewicziaus Vilniaus periodas buvo pernelyg trumpas, kad jis būtų galėjęs padaryti ilgalaikę įtaką dėstymui ar moksliniams tyrimams SBU: Vilnius tyrėjui tebuvo trumpa stotelė prieš tai, kai jis vieniems metams buvo paskirtas profesoriumi Poznanėje ir tada visam laikui Varšuvoje. Habura teigia:

Tatarkiewicziaus *Vilniaus periodas* ir jo darbas SBU buvo svarbus žingsnis jo akademiniame kelyje. Tai buvo reikšmingas laikotarpis ne tik istoriografiniu požiūriu, bet ir jo filosofinei raidai, nes jis išstobulino darbo archyvuose metodus ir išplėtojo savo metodologiją, prisidėjo prie filosofijos istoriografijos ir gilinosi į etines idėjas [...]. [...] Nors Vilniuje šis akademikas buvo tik labai trumpai, jo gyvenimui ir darbams tai buvo reikšminga (Habura 2023: 198).

Visi lig šiol paminėti filosofijos istorikai dirbo Vilniuje tik labai trumpą laiką ir tik pačiu ankstyviausiu atkurtojo universiteto etapu, jo herojiškais pirmaisiais metais. Skirtingai nei jie, Bronisławas Jasinowskis buvo paskirtas į pareigas Vilniuje 1931 metais ir ten išdirbo iki prasidedant Antrajam pasauliniam karui. Tada pabėgo į Pietų Ameriką ir ten padarė sėkmingą akademinę karjerą – pirmiausia Brazilijoje, paskui Čilėje. Tačiau Vilniaus periodu jo filosofiniai interesai ėmė keistis: prieš tai Jasinowskis daugiausia tyrinėjo antikos filosofijos istoriją (ypač neoplatonizmą) ir moderniąją filosofiją, o vėliau ėmė ir istorijos bei civilizacijos filosofijos (Pawlak 2002a: 255–256; cf. Opacki 2021: 102–103).

Tačiau filosofijos istorikas *per se* buvo Wincenty'is Lutosławskis, dirbęs Vilniuje gerokai ilgiau už visus kitus. Jis gavo pareigas SBU pačioje jo išikūrimo pradžioje ir baigė jame dirbti tik po dešimtmečio, 1929 metais. Žvelgiant į visą Lutosławskio biografiją, tai buvo ilgiausias jo profesinės veiklos laikotarpis vienoje akademinėje institucijoje. Čia nėra reikalo apžvelgti visą jo gyvenimą ir ilgą bei našią karjerą – bus nurodomi tik tie faktai, tiesiogiai susiję su Vilniuje jo vadovauta disertacija (detalesnę informaciją apie šio filosofo Vilniaus laikotarpį žr., pvz., Mróz 2016: 68–96).

Lutosławskis savo paskyrimą į Vilnių laikė tam tikru nuvertinimu, nes atrodė, kad jam pasiūlyta docento vieta neatitinka jo, kaip Platono tyrėjo ir originalaus filosofo, tarptautinio pripažinimo. Vis dėlto jis priėmė šį pasiūlymą, nes, kaip pats nurodė, ketino stengtis atkurti Lenkijos ir Lietuvos „jogailaitiškąją uniiją“. Be to, jis taip pat jautė misiją plėtoti lenkų kultūrinį, akademinį ir filosofinį gyvenimą Europos pakraščiuose. Akademiko džiaugsmui, po mažiau nei metų jam buvo suteiktos aukštesnės profesoriaus pareigos.

Lutosławskis, kaip dėstytojas, nebuvo patenkintas savo darbu Vilniuje, todėl skyrė daug laiko kitoms veikloms. Jis daug rašė lenkiškiems laikraščiams bei žurnalams ir daugiau nei bet kada anksčiau publikavosi anglų kalba. Matydamas Vilnių kaip provincialų paribio miestą, stokojantį stimuliuojančios intelektualinės aplinkos, ir nusivylęs intelektualiniu gyvenimu tarp universiteto sienų, jis noriai priimdavo kvietimus skaityti paskaitas iš įvairių organizacijų. Dėstyti buvo Lutosławskio aistra, todėl jis kelia-

vo po Lenkiją, skaitydamas viešas paskaitas. Tai, matyt, turėjo įtakos tam, kiek dėmesio jis skyrė savo universitetinėms paskaitoms, nes, vadovaujantis dekanato ataskaita apie studentų paskaitų lankomumą 1920–1921 akademisiais metais, jis užėmė dešimtą vietą tarp trylikos dėstytojų. Mintį, kad Lutosławskis netgi nesistengė aktyviai prisidėti, formuojant bei ugdant studentų domėjimąsi filosofija, galima pagrįsti ir tuo, kad jis nedalyvavo SBU Studentų filosofinės draugijos susitikimuose. Jo vardo nėra sąrašė dėstytojų, kurie skaitė pranešimus arba tiesiog dalyvavo diskusijose per Draugijos susitikimus (Vasilevskis 2006: 20–21).

Būtų šiek tiek per mažai pasakyti, kad Lutosławskis – kontroversiška figūra. Dėl savo nekonvencinių darbo metodų ir neišrastų manierų jam buvo sunku prisitaikyti prie universiteto rutinos. Pakaks paminėti, kad, kai trumpai dirbo Krokuvos universitete XIX amžiaus pabaigoje, jis netgi buvo apkaltintas esąs psichiškai nesveikas. Apskritai nieko nuostabaus, kad jau 1923 metais fakulteto posėdžiuose šis akademikas buvo laikomas *persona non grata*. Taip nutiko dėl ginčų, susijusių su jo asmeninėmis problemomis ir siūlomomis naujomis pareigomis, taip pat dėl to, kad apskritai žemai vertino daugelį fakulteto narių ir nevengė to parodyti.

Neskirdami daugiau dėmesio asmens problemoms, toliau glaustai apžvelkime Lutosławskio Platono tyrimus, nes jie yra jo vadovautos disertacijos atspirties taškas. Filosofo knyga anglų kalba, kuri buvo išleista jau XIX amžiaus pabaigoje (Lutosławski 1897) ir prieš kurią jau buvo paskelbta daug parengiamųjų studijų angliškai, vokiškai bei jo gimtąja lenkų

kalba ir perskaityta daug pranešimų Vakarų Europoje, buvo aptarinėjama įvairiuose Europos bei Amerikos filosofijos ir klasikinių studijų žurnaluose. Taip pat šią lenkų autoriaus parašytą knygą apie filosofiją plačiai citavo tarptautiniai autoriai. Išversti Lutosławskio knygą – stambų ir intelektualiai turiningą veikalą – mėgino pirmaujantys to meto mokslininkai (tarp jų: Henrykas Struve Lenkijoje, Jamesas Adamas ir Lewisas Campbells Jungtinėje Karalystėje, Theodoras Gomperzas Austrijoje, Eugenius Kūhnmannas, Constantinas Ritteris ir Hansas Vaihingeris Vokietijoje, Hansas Ræderis Danijoje). Apskritai recenzijų ir atsiliepimų tonas buvo pagiriamasis: autorius sulaukė pagyrų dėl darbštaus kalbos statistikos metodo ir jo rezultatų, apžvelgiant Platono, kaip rašytojo, literatūrinį stilių ir jo, kaip filosofo, idėjų raidą. Kritinės pastabos paskatino toliau polemizuoti žurnaluose ir korespondencijoje. Išplieskė polemikos tarp autoriaus ir jo kritikų: Eduardo Zellerio, Paulo Natorpo (žr. Mróz 2022), taip pat Paulo Shorey, kuris nurodė įvairių Lutosławskio knygos trūkumų ir net suabejojo pačiu jo metodu (žr. Mróz 2021: 236–267).

„Stilometrija“ – taip savo metodą įvardijo Lutosławskis – buvo naudojama, siekiant išspręsti Platono dialogų chronologinės sekos problemą. Atsižvelgiant į tai, kad Platono literatūrinė veikla truko daugiau nei penkis dešimtmečius, jo filosofinius požiūrius, remiantis jo dialogais, iškaitant ir tuos, kurių autentiškumu abejota, vargu ar galima pateikti kaip darnią, nuoseklia, griežtai apibrėžtą ir nekintamą sistemą. Siekiant išvengti supaprastinimo šiuo požiūriu, geriau buvo vadovautis prielaida, kad greičiau-

siai Platono filosofija dėl dialektinio, kritinio ir dinaminio mąstymo plėtojosi per dešimtis jo gyvenimo bei kūrybos metų. Deja, labai mažai kas tikrai žinoma apie jo kūrinių chronologinę seką, tačiau, siekiant pateikti galimos Platono filosofinės raidos kontūrus, reikia priimti kokią nors dialogų seką. Taip, regis, grynai istorinė arba filologinė Platono tekstų chronologijos problema tampa filosofškai be galo reikšminga. Jeigu, pavyzdžiui, Platonas parašė *Puotą* anksčiau, nei *Parmenidą* ir *Sofistą*, tada jis turėjo pereiti nuo pagyrų mistinei regai prie palankumo dialektinei laikysenai; bet jeigu, atvirkščiai, šių svarbių dialogų chronologinė seka buvo priešinga: tada Platonas atsisakė bergždžios ir sausos dialektikos ir kažkuriuo savo gyvenimo momentu ėmė aukščiau vertinti ne racionalius argumentus, o intuiciją.

Siekdamas išspręsti šią chronologijos problemą, Lutosławskis susipažino su daugeliu tyrimų, skirtų konkretiems Platono dialogų lingvistiniams ypatumams analizuoti. Tų tyrimų autoriai daugiausia dėmesio skyrė, pavyzdžiui, tam, kaip dažnai Platono kūriniuose vartojamos dalelytės, dalyviai, prielinksniai, tvirtinamosios formulės, konkretūs žodžiai, vengiama hiato *etc.* (detalų aprašymą žr. Brandwood 1990: 123–135; Pawłowski 2004; Pawłowski & Pacewicz 2004; Thesleff 2009: 143–382). Paskui Lutosławskis, pritaikęs sudėtingus skaičiavimus, lygino *Istatymų*, dėl savo nepabaigtumo laikomo paskutiniu Platono dialogu, stilistinius ypatumus su kiekvieno atskiro dialogo stiliumi. Kuo daugiau bendrų ypatumų jie turėjo, tuo artimesni laiko atžvilgiu jie turėjo būti. Remdamasis šiais skaičiavimais, Lutosławskis priskyrė po dešimtai-

nę trupmeną kiekvienam dialogui. Kuo mažesnis buvo tas skaičius, tuo ankstyvesniu buvo laikomas dialogas, nes jis turėjo mažiau bendrų ypatumų su *Istatymais*, kuriam buvo priskirtas skaičius 1. Pavyzdžiui, *Eutifrono* stilistinio panašumo su *Istatymais* rodiklis buvo 0,02, *Faidono* – 0,21, o *Sofisto* – 0,65.

Pasitelkiant stilometriją, nustatyta dialogų chronologija Lutosławskiui sudarė galimybę pristatyti Platono filosofinį augimą ir raidą. Pasiekus aukščiausiąją tašką, kuris buvo tradiciškai suprantama idėjų (tobulų, tikrų būčių, formuojančių materialiąją regimybų realybę) teorija, idėjos virto kategorijomis, neegzistuojančiomis anapus žmogaus proto ir sielos, galiausiai Platonas atsisakė idėjų ir vietoje jų pabrėžė sielos, kaip judėjimo principo, egzistavimą. Idėjų sistemą Platono filosofijoje išstūmė sielų hierarchija, kurios viršuje buvo dieviškoji Apvaizda. Idėjų egzistavimą pagrindė tai, jog jas atranda žmonių sielos ir materijoje reprodukuoja Demiurgas. Lutosławskio įsitikinimu, didžiausias Platono filosofinis pasiekimas buvo tas, kad jis suprato, jog dvasinė tikrovė yra pokyčių varomoji jėga ir apskritai pasaulio egzistavimo priežastis. Taigi Platonas tapo pirmuoju spiritualistinio pliuralizmo, paremto prielaida, jog tikrovę sudaro skirtingo tobulumo lygio dvasinės būtybės, atstovu. Atsižvelgiant į tai, kad amžinų ir nemirtingų sielų daugį Lutosławskis laikė viena iš kertinių lenkų nacionalinio romantinio mesianizmo dogmų, vėlyvąją platonizmą buvo galima interpretuoti kaip šios XIX amžiaus lenkų filosofinės bei literatūrinės srovės pirmtaką. Taigi šis mąstytojas nutiesė tiltą tarp reikšmingiausio antiklos filosofo ir XIX amžiaus

lenkų minties (detaliau žr. Mróz 2021: 267–276). Vilniaus laikotarpiu Lutosławskis savo paskaitose ir veikaluose sutelkė dėmesį į su tuo susijusią temą, t. y. į Europos filosofinių tradicijų raidą, pradedant materializmu, per Platono idealizmą ir spiritualizmą, iki galutinės pakopos, kuria jis laikė lenkų romantinį mesianizmą. Nors atrodo, kad šiuo momentu akademikas atsisakė sistemingų filosofijos istorijos tyrimų, dėl savo ankstyvojo laikotarpio jis visada buvo pripažįstamas kaip Platono tyrinėtojas.

Nors Lutosławskis SBU apskritai nusivylė, jame jis vis dėlto rado vieną doktorantą, kuris taip pat, kaip ir jis, buvo susižavėjęs Platonu. Tai buvo Benedyktas Woyczyński, savo disertacijoje pasirinkęs nagrinėti Platono požiūrį į sielą ir jo raidą laikui bėgant. Po nesėkmingo bandymo vadovauti daktaro disertacijai apie Platono sielos nemirtingumo sampratą, kurią turėjo rašyti poetas Tadeusz Miciński (detaliau apie tai: Mróz 2017), Lutosławskio viltis turėti mokinį, sekėją, o galbūt net įpėdinį iš dalies išpildė Woyczyński.

Woyczyński gimė 1895 m. Peterburge, lankė privačias mokyklas Zakopanėje, Krokuvoje, Varšuvoje ir Vilniuje. Po Pirmojo pasaulinio karo suirutės, giminėms padedant, jam pavyko įsikurti Maskvoje, kur 1917 m. gavo Lenkų mokyklos brandos atestatą. Vos tik atidarius SBU, Woyczyński įstojo studijuoti filosofijos ir klasikinių studijų (Nerczuk & Pawlak 2000: VIII–IX). Į šį jaunui buvo dedamos didelės viltys. Tiek jo vadovas, tiek Czeżowski jį vertino teigiamai, juo labiau kad jis buvo susijęs su filosofinio seminaro veikla. Dar gerokai prieš gaudamas diplomą, vis dar būda-

mas asistentu filosofiniame seminare, jis 1923 metais lydėjo Lutosławskį į Filosofų kongresą Lvove. Doktorantams buvo neįprasta dalyvauti tokiuose kongresuose, bet Woyczyńskiui, kaip daug žadančiam jaunam mokslininkui, turinčiam Vilniaus filosofijos profesorių rekomendaciją, Kazimierz Twardowski leido atvykti į Lvovą.

Woyczyński visada sklandžiai bendradarbiavo su savo darbo vadovu Lutosławski. Taip nutiko, viena vertus, dėl to, kad Lutosławskis daug akademinų metų praleido ne Vilniuje, kūrybinėje atostogose Lenkijoje ir užsienyje, ten energingai bei aistringai skaitė viešas paskaitas įvairiomis temomis, nuo filosofijos istorijos, ekonomikos iki asmeninio tobulėjimo klausimų. Todėl jam buvo sunku skirti pakankamai laiko savo doktorantui. Kita vertus, Woyczyński sirgo tuberkulioze ir jam tekdavo keliauti į sanatoriją Italijos Alpėse (pavyzdžiui, 1924–1925 metų žiemą), siekiant pagerinti sveikatą. Dėl ligos doktorantas neišvengiamai nusilpo ir jam tapo dar sunkiau parašyti disertaciją daug pastangų reikalaujančia tema. 1924 metais laiške savo vadovui jis rašė:

Turiu pripažinti, kad pateikiau savo disertaciją, nepuoselėdamas daug vilčių, kad ji bus pakankama doktorantūros egzaminams išlaikyti. Dirbu prie jos paskubomis, nebūdamas tinkamai pasirengęs, [...] naktimis, dažnai kęsdamas didelius galvos skausmus; pasitenkinimą savo darbu (bet ne jo rezultatu) jaučiau tik pačioje pradžioje (Mróz 2008: 177).

Terapija Alpėse bent iš dalies davė rezultatų, nes Woyczyński fizinė ir psichinė būklė pagerėjo. Laiške iš Italijos jis pranešė Lutosławskiui:

Jaučiu gilų troškimą pasveikti, sustiprėti visam likusiam gyvenimui; baisu nuolat būti savo kūno silpnybių nelaisvėje, negalėti nuosekliai ir be pertrūkių dirbti [...], bet dabar tikiu, kad Dievas leis man atsigauti ir sutelkti jėgų atsargas. Gydytojai man viską draudžia daryti. Jie net neleido pradėti mokytis italų kalbos, nors ši bei tą jau moku ir – nes moku lotynų kalbą – suprantu, tiesa, ne viską, bet gana daug; pavyzdžiui, kai skaitau laikraštį. Mane labai slegia tai, kad per tokią daugybę metų nesukūriau nieko bent kiek reikšmingo [...]. Tačiau manau, kad, kai atsigausiu, kiekvienas darbas eis vis geriau ir lengviau. Norėčiau, kad taip būtų! Galbūt pagaliau tapsiu naudingu žmogumi, bent šiek tiek, skirtingai nei dabar, kai visada kam nors esu našta (Mróz 2008: 178).

Iš Woyczyńskio laiško matyti, kad šis jaunas mokslininkas, nors buvo labai kvalifikuotas, abejojo dėl savo gebėjimų ir savo disertacijos vertės. Jis nesijautė tikras dėl savo temos ir netgi dvejojo, ar verta laikyti egzaminus.

Vis dėlto Woyczyńskio daktaro disertacija įvairiais aspektais yra unikali ir išskirtinė. Disertacijų, kurios tarpukariu buvo sėkmingai apgintos Humanitarinių mokslų fakultete, sąrašė aptinkami 42 kandidatų ir vadovų vardai, disertacijų pavadinimai ir gynimų datos (Opacki, 2021: 422–425). Kai kurias pagal jų pavadinimus galima priskirti filosofijos istorijos sričiai arba filosofijos istorijos ir literatūros paribio sričiai. Tačiau tik viena iš jų skirta antikos filosofijos istorijai. Sykiu tai yra pirmoji filosofijos disertacija, kuriai vadovavo Lutosławskis, ir tik šeštoji visame fakultete.

Šios disertacijos rankraščio originalas vis dar saugomas Lietuvos centriniame valstybės archyve. Tačiau mums pasise-

kė, kad turime spausdintą teksto versiją (Woyczyński 2000), kurią parengė, suredagavo ir kuriai įvadą parašė du Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto mokslininkai: Zbigniewas Nerczukas and Józefas Pawlakas³. Savo disertacijoje Woyczyński, sekdamas Lutosławskiu, pasirinko evoliucinį požiūrį į Platono palikimą ir „sielos“ sąvokos raidą paskiruose dialoguose. Dialogų chronologinę seką Woyczyński perėmė iš Lutosławskio tyrimų. Pati disertacijos tema atskleidžia, kad ją įkvėpė jos vadovas, nes sielos problema, tad ir Platonui priskiriamas spiritualizmas, buvo vienas iš svarbiausių klausimų Lutosławskio pateiktoje Platono filosofinės raidos interpretacijoje.

Woyczyński nebūtų buvęs Lutosławskio mokinys, jeigu nebūtų skyręs laiko dialogų chronologijai. Pateikęs trumpą savo vadovo bei autorių, palaičiusių jo išvadas, tyrimų apžvalgą ir trumpai kritiškai pakomentavęs jo oponentus, jis pasinaudojo Lutosławskio darbais kaip atspirties tašku, atlikdamas savo paties tyrimus. Woyczyński dialogus aptarė šia seka: *Eutifronas*, *Apologija*, *Kritonas*, *Charmidas*, *Lachetas*, *Protagoras*, *Menonas*, *Eutidemas*, *Gorgijas*, *Ionas*, abu *Hipijai*, *Lisidas*, *Meneksenas*, *Alkibiadas I*, *Kratilas*, *Puota*, *Faidonas*, *Valstybė*, *Faidras*, *Teaitetas*, *Parmenidas*, *Sofistas*, *Politikas*, *Filebas*, *Timajas*, *Kritijas* ir *Istatymai*. Mokslininkas įtraukė ir mažesnius dialogus, kuriuos Lutosławskis buvo praleidęs, aptarė juos po *Gorgijo*. Ši dialogų chronologija tapo visos disertacijos formalios struktūros pagrindu.

Woyczyński aiškiai apibrėžė savo tikslą ir metodą, dėl to disertacija neperžengė protingų ribų. Jis visiškai atsakė kitų graikų filosofų bei jų požiūrio į sie-

lą aptarimo ir deklaravo, kad siekia kaip įmanoma labiau atitraukti savo disertacinio tyrimo problemą nuo Platono filosofijos visumos. Tyrėjas pagrindė savo metodą taip:

Todėl būtina apsiriboti pačias esminiais dalykais, kurių negalima praleisti, reikšmingai nepakenkiant mūsų svarstymų eigos ir galutinių rezultatų pristatymui. Dėl kontekstinės informacijos stokos ir susitelkimo vien tik į svarbiausius aptariamų sąvokų ypatumus šis pristatymas nebus itin išsamus; tačiau jis dėl to gali tapti kiek aiškesnis (Woyczyński 2000: 19).

Antrinės literatūros pasirinkimas disertaciniame darbe buvo pagrįstas tik labai trumpai: veikaluose, kurių atskiruose skyriuose telkiamasi į sielos problemą, ji paprastai tiriama kaip sistemos dalis, o Woyczyńskiui rūpi pristatyti jos evoliuciją. Darbuose, parašytuose remiantis evoliucine paradigma, Woyczyński teigimu, sielos klausimas analizuojamas selektyviai, t. y. jis nagrinėjamas tik pagal svarbiausiuosius dialogus, ypač *Faidoną*. Be to, dauguma studijų apie sielą buvo skirtos atskiriems sielos aspektams: jos nemirtingumui, dalumui, anamnezei etc. Dėl to Woyczyński tyrimas neturėjo daug pirmtakų ir jo disertacijoje nėra išpūdingo literatūros sąrašo. Tačiau vienas veikalas buvo cituojamas dažnai ir, artėjant prie išvadų, vis dažniau – nė karto nesulaukė kritinių pastabų. Be to, šis veikalas buvo Lutoślawskio *opus vitae*.

Visa disertacija buvo apibendrinta paskutiniame skyriuje pavadinimu *Žvilgsnis į Platono požiūrį į sielą raidą*: etiniuose dialoguose, parašytuose Platono kūrybinio gyvenimo pradžioje, sielos tema dar nebuvo nagrinėjama, bet įsitikini-

mas, kad siela gerokai vertingesnė už kūną, jau buvo giliai išsąknyjęs Platono mintyje, nes gėrio siekia būtent siela. *Menone* ir *Gorgijoje* požiūris į sielos egzistavimą iki gimimo ir nemirtingumą, rodos, priklausė ne žinojimo, o įsitikinimų sričiai. Siela taip pat sieta su judėjimo principu, nors ji ir buvo įkalinta kūne. *Puotoje* pirmine sielos funkcija laikyta meilė, bet meilės objektas – idėja – buvo daug svarbesnė už pačią sielą. *Faidone* siela traktuota kaip tarpininkė tarp idėjų ir materialiojo pasaulio, o tai, kad ji nesunaikinama, atrodė esąs savaime suprantamas dalykas. *Valstybėje* buvo išskirtos trys sielos galios ir į pirmą planą iškilo sielos laisvės bei moralinės atsakomybės idėjos. *Faidre* dar kartą patvirtinamas amžinasis sielos pobūdis ir jos siekis, pasitelkiant filosofiją, atpirkti tam tikrą nuopuolį. Kituose dialoguose Woyczyński išvelgė pasirengimą aukščiausiai Platono „sielos“ sąvokos evoliucijos stadijai. *Teaitete*, *Parmenide* ir *Sofiste* idėjos nebebuvo laikomos aukščiausiais esiniais – buvo pabrėžiama siela, kuri dėl sąžinės vienybės galėjo naudotis savo pažintinėmis funkcijomis. Be to, sielą imta laikyti būties principu. Iš *Politiko* ir *Filebo* Woyczyński išvedė mintį, kad visatai yra suteiktas intelektas, kuris negalėtų egzistuoti be sielos, nes be jos visa visata neturėtų tvarkos, harmonijos nei tikslo. Woyczyński baigiamosios pastabos panašios į jo darbo vadovo filosofines išvadas:

Kiekviena siela kadaise pažino visatos prigimtį ir savo lemties taisykles, todėl turi *a priori* žinojimą – pirmiausia apie moralinius dėsnius. Ir nors ji gali klysti, nupulti ir nusipelnyti siaubingiausios bausmės, pačioje jos esmėje slypi gėrio

siekimas. Ši idėja Platonui buvo artima ir jo gyvenimo aušroje, ankstyviausiuose kūrinuose, ir jo paskutiniame kūrinyje, parašytame ant mirties slenksčio [...]. Keičiantis jo požiūriui į sielų reikšmę vi-satoje – tam buvo ruošiamasi vidurinio laikotarpio dialoguose tarp *Faidro* ir *Timajo* [...], – transformavosi ir visas jo pasaulėvaizdis: nuo idealizmo pereita prie to, ką būtų galima vadinti spiritualiniu pliuralizmu (Woyczyński 2000: 136–137).

Šio darbo struktūra, kurios pagrindą ir medžiagą daugiausia sudarė rekonstrukcija, kruopščias Woyczyński pas – kesniųjų dialogų analizės atvedė prie išvadų, iš esmės atitikusių jo vadovo požiūrį. Disertantas taip pat gavo gerą proą pademonstruoti savo filologinius įgūdžius. Jie buvo akcentuoti dviejose privalomose jo disertacijos recenzijose. Pirmąją parašė Lutosławskis, antrąją – Czeżowski. Kaip ir daugelis Lutosławskio parašytų formalių universitetinių ataskaitų, savo nuomonę apie mokinio darbą jis išsakė trumpai:

1. Disertacija *Apie Platono požiūrio į sielą raidą* paremta išsamiau Platono kūrinių ir antrinės literatūros išmanymu. 2. Disertacijoje esama mokslinę vertę turinčių naujų pastebėjimų bei išvadų. 3. Disertacija parašyta aiškiu ir korektišku stiliumi, vietomis šiek tiek ištęsta, bet reikšmingų klaidų nepastebėjau (Mróz 2008: 177).

Darbo vadovas baigė savo recenziją, pasiūlydamas atleisti kandidatą nuo egzaminų žodžiu, bet fakultetas tam nepritarė.

Czeżowskiui užtruko visus akademinis metus parašyti disertacijos recenziją, bet, priešingai Lutosławskio vertinimui, joje buvo išsamiau apžvelgta jau-nojo mokslininko darbo struktūra ir metodai:

P. Benedykto Woyczyński disertacija *Apie Platono požiūrio į sielą raidą* yra padalyta į tris dalis; įvadinė dalis yra skirta metodologiniams svarstymams, aptariant prieigą prie darbo temos ir jos tyrimo principus; antrojoje dalyje pristatomi Platono požiūriai į sielą jo kūrinuose, jie išdėstyti chronologine tvarka. Disertantas taip pat išsamiai atsižvelgia į dabartines žinias apie Platono filosofiją. Nors išsibarsčiusių bei dažnai skirtinguose kūrinuose fragmentiškai paminimų Platono požiūrių turinys aptariamas sąžiningai ir išsamiai, sava pozicija formuluojama atsargiai, dėl to antroji, referuojamoji, disertacijos dalis, palyginti su trečiąja, kurioje pateikiamos jau tikrosios išvados, yra pernelyg išplė-tota. Tačiau tyrimo rezultatai yra vertingi ir padeda naujai pažvelgti į Platono filosofiją, nes jie patvirtina, kad Platono požiūriai į sielos esmę nuosekliai vedė link individualios sielos egzistencijos ir nesunaikinamumo pripažinimo ir kad visi Platono metafiziniai požiūriai plėtojosi tuo pačiu metu, kol galiausiai tapo spiritualistinio pliuralizmo sistema. Disertacija rodo, kad autorius geba kelti klausimus ir yra puikiai įvaldęs mokslinius jų sprendimo metodus. Taigi jis yra pasirengęs savarankiškam akademiniam darbui (Mróz 2008: 179).

Du teigiami profesorių parašyti atsiliepimai leido kandidatui laikyti doktorantūros egzaminus. 1925 metų birželį Woyczyński laikė pirmąjį – filosofijos, o rudenį – klasikinių studijų egzaminą. Atrodė, kad gydymasis Italijoje jam buvo naudingas, nes Woyczyński filosofijos egzaminai, laikyti pas Lutosławskį, Czeżowskį, paskui pas Humanitarinių mokslų fakulteto dekaną ir lenkų bei vokiečių literatūrų specialistą Kazimierzą Kolbuszewskį, buvo įvertinti puikiais balais. Czeżowski uždavinėjo tik tokius klausi-

mus, kurie neperžengė disertacijos ribų, t. y. klausinėjo apie filosofijos istorijos tyrimo metodus, Platono raštų chronologiją ir jo filosofijos raidą. O Lutosławskiso klausimai apėmė platų problemų, vardų bei laikotarpių spektrą: savasties, materialių, idealių bei dvasinių esinių ir moralinių dėsnių prigimtį, Platono minties raidą, Tomo Akviniečio filosofijos ir paskesnių italų filosofų pobūdį, Józefo Marios Hoene-Wrońskio bei vėlesnių lenkų autorių filosofiją. Klasikinių studijų egzaminas įvertintas taip pat puikiai. Lotynisto Jano Oko klausimai buvo susieti su Romos literatūra ir filosofija, pavyzdžiui, Lukrecijumi bei Ciceronu. Graikistas Stefanus Srebrny'is pateikė klausimų apie Platoną, Aristofaną ir Sokratą.

Woyczyńskiui įgijus daktaro laipsnį, 1925 metų lapkritį jam buvo suteiktos vyresniojo asistento pareigos. Po metų jis vedė Wiesławą Woyczyńską (merg. pavardė Walicka), kuri buvo ką tik baigusi mokslus. Deja, jie kartu išgyveno tik mažiau nei vienus metus, nes 1927 metų gegužę jis mirė nuo tuberkuliozės. Jaunoji našlė perėmė savo velionio vyro pareigas filosofiniame seminare. Vėliau ji tapo vienuole ir jo garbei pasirinko vienuolinį „Benedyktos“ vardą. Lutosławskio ir Czeżowskio viltys išvysti šviesią Woyczyńskio akademinę karjerą žlugo. 1929 metais *Przegląd Filozoficzny* po mirties išspausdino jo disertacijos baigiamąjį skyrių kaip atskirą straipsnį (Woyczyński 1929). Viename iš laiškų Lutosławskiui jis kartą atskleidė savo gyvenimo maksimą: „Visomis jėgomis siekti tapti tikru krikščionimi ir mylėti savo artimąjį, o visi kita ateis iš mūsų meilės Dievui“ (Mróz 2008: 178). Tai galėtų būti jo epitafija.

Czeżowski šiltai prisiminė Woyczyńską kaip „padorų, inteligentišką ir dorą jaunuolį, turintį talentą literatūrai“. Jis teigė: „Labai vertinau mūsų ilgus pokalbius ir dėkingai juos prisimenu“ (Czeżowski 1977: 434). Netgi Tatarkiewicziaus žmona Teresa, kurios pažintis su Woyczyńskiu buvo trumpa, prisiminė jį kaip išskirtinę figūrą tarp Vilniaus studentų (Tatarkiewiczowie 1979: 67). Lutosławskis, priešingai, savo autobiografijoje (Lutosławski 1933) nemini Woyczyńskio, bet turbūt dėjo į jaunąjį daktarą daug vilčių, nes oficialiame susirašinėjime su universitetu vadino jį „labai talentingu asistentu“ (Opacki 2021: 50). Kai šias viltis nubraukė likimo smūgis, Lutosławskis savo Vilniuje praleistą dešimtmetį apibendrino su kartėliu, vertindamas šį periodą daugiausia per konfliktą su fakultetu prizmę. Toks SBU vertinimas buvo neteisingas, bet tikriausiai ne laiku ištikusi Woyczyńskio mirtis buvo tas paskutinis lašas, dėl kurio ši kartėlio kupina taurė išsiliejo. Vis dėlto Woyczyńskio disertacija parodė, kad Lutosławskis geba rengti jaunus tyrėjus, filosofijos istorikus, jo mylimo Platono ekspertus, kai tik susiklosto palankios sąlygos. Vilniuje Lutosławskiui atsirado gera galimybė įsteigti lenkišką antikinės filosofijos istoriografijos mokyklą – deja, mokslininkui nepavyko to padaryti. Tačiau jo mokinio disertacija išlieka reikšmingas šio sumanymo pėdsakas.

Dar pasvarstykime, kaip ši pusiau fikcinė pasakojimo linija galėtų plėtotis toliau. Naujausios (kol kas) knygos apie Lutosławską autorius pagrįstai apgailestauja, kad šiam filosofui, galėjusiam įsteigti originalią lenkų filosofijos mokyklą, kuri būtų galėjusi tapti žinoma ateities

kartoms „Krokuvos–Vilniaus mokyklos“ vardu ir kurioje būtų buvę galima dėstyti filosofiją Platono ir lenkų romantizmo dvasia, nepavyko. Kokia ji būtų galėjusi būti, jeigu jam būtų pavykę? Galime įsivaizduoti, kad jo mokykla „tampa atsva-

ra Lvovo–Varšuvos mokyklai. Twardowskio ir Lutosławskio mokiniai diskutuoja vieni su kitais, taip kurdami lenkų filosofinę kultūrą“. Tiesą sakant, vis dar reikia atsvaros pozityvistinėms ir analitinėms tendencijoms filosofijoje.

Iš anglų kalbos vertė doc. dr. Nerijus STASIULIS,
Vilniaus Gedimino technikos universitetas

The Only Doctoral Thesis on Ancient Philosophy in the Stephen Bathory University in Vilnius²

The twenty-year interwar period in the history of Vilnius University started in 1919, when the Stephen Bathory University in Vilnius, a Polish institution, was successfully re-established after the closure of the The Imperial University of Vilnius by the Russian authorities in 1832. At that time the university was reduced to two separate institutions: the medical and surgical academy and the academy of theology, which were subsequently transferred from Vilnius to Kyiv and Saint Petersburg. As a consequence, the city was deprived of its academic institutions for about eight decades until the end of World War I. Although Vilnius was not considered to be one of the leading centres of academic life in Poland between the two world wars, the re-established university, as Stephen Bathory University (=SBU), attempted to recapture Vilnius' earlier intellectual traditions and enjoyed a relatively peaceful time of functioning and development. The same can be said about Vilnius' philosophy and philosophers of that time.

Although some of the philosophers affiliated to SBU for shorter or longer periods in the interwar years had vary-

ing degrees of interest in the history of philosophy, none of them, however, could be classified primarily as historians of philosophy. The following philosophers may be included in this group, in order of seniority: Marian Zdziechowski, Marian Massonius, Feliks Koneczny, Henryk Elzenberg and Tadeusz Czeżowski. Some of those who can be considered historians of philosophy worked there for brief periods only, *e.g.* Włodzimierz Horodyski, who died in January 1920, shortly after he had started lecturing in October 1919 (Jadczyk 1997: 343-344; *cf.* Opacki 2021: 69-70). Similarly, after only one academic year, Włodzimierz Szyłkarski (Vladimiras Šilkarskis) left Vilnius in 1920 to take up a position at the newly founded University of Lithuania (later renamed as Vytautas Magnus University) in Kaunas, the then capital city of Lithuania, where he soon became one of its leading figures. He continued to maintain his connections with his Vilnius' colleagues in particular and the Polish philosophical milieu in general (Pawlak 2002: 15-18, 21; Plečkaitis 2002: 121-123; *cf.* Opacki 2021: 70-71).

One researcher who is essentially recognised as a historian of philosophy, but whose stay in Vilnius lasted only for a brief period of two years, was Władysław Tatarkiewicz. During these years he was scouting for openings in other academic centres, like Lvov or Warsaw, but eventually accepted an invitation to Poznań, although the chair offered there was in the theory and history of the arts. Given that in its early years the newly established university in Vilnius struggled with mundane difficulties that were absent from cities where academic life had continued uninterrupted, the fact that the Vilnius' faculty even had to be evacuated in April 1920 to avoid the threat from the Soviet army, it becomes easier to understand Tatarkiewicz's longing to develop his academic career elsewhere, in more stable conditions. Moreover, he complained about the small number of students and difficulties in co-operating with other professors. It comes as no surprise that in one of his letters he confessed: "Vilnius has neither the climate nor the conditions for academic work and there is no sign that such conditions could be developed in the nearest future. For the last two years, I have only been expending what I previously acquired, but I do not acquire anything new. This is an unfavourable state which I'd rather avoid. Perhaps one or two years more – but as a permanent perspective it is no good" (Jadczak 1997a: 187; cf. Wiśniewski 1997: 87, 91; Opacki 2021: 71-73). The Vilnius period of Tatarkiewicz was much too short to allow him exert a lasting impact on the teaching or research pursued in SBU: Vilnius was for him only a short stop before his appointment as a profes-

sor for a year in Poznań and then for a lifetime in Warsaw. According to Habura (2023: 198), however, "Tatarkiewicz's »Vilnius period« and his work at the USB marked an important step in his academic path. It was an important time not only from the historiographic point of view but also in terms of his philosophical development, for he improved his methods of work in the archives and developed his methodology, contributed to the historiography of philosophy and developed ethical ideas [...]. [...] although his stay in Vilnius was very short, it was significant for his life and writings".

All the above historians of philosophy were affiliated to Vilnius very briefly and only at the very beginnings of the re-established university, in its heroic initial years. Unlike them, Bronisław Jasinowski was appointed to his position in Vilnius in 1931 and worked there until the outbreak of the World War II, when he fled to South America and developed a successful academic career there, first in Brazil and then in Chile. During his Vilnius period, however, his philosophical interests started to shift, for Jasinowski's *curriculum* before Vilnius consisted mainly of works on the history of ancient philosophy (with a focus on neo-Platonism) and modern philosophy, and this was to be enriched to include studies in the philosophy of history and civilisation (Pawlak 2002a: 255-256; cf. Opacki 2021: 102-103).

It was, however, Wincenty Lutosławski, a historian of philosophy *per se*, who worked in Vilnius much longer than all the others. He was appointed to SBU at the very beginnings of the university, to retire only in 1929, a period of ten years.

Against the background of Lutosławski's biography, it was also his longest term of work in one academic centre. It is not necessary here to present a biographical sketch of his entire life and career, which was long and fruitful; only those facts that have a direct connection to the doctoral thesis supervised by him in Vilnius will be here referred to (for more detailed informations about the philosopher's Vilnius years consult e.g. Mróz 2016: 68-96).

Lutosławski regarded his appointment in Vilnius as a slight towards him, for the position of an associate professor (docent) that he had been offered did not seem appropriate given his international recognition as a researcher of Plato and an original philosopher. Nevertheless, he accepted the position for he intended – as he himself declared – to make endeavours to revive the “Jagiellonian Union” of Poland and Lithuania. Moreover, for him it was also a mission to develop Polish cultural, academic and philosophical life at the outskirts of Europe. To his satisfaction, after less than a year he was promoted to the position of professor.

As a lecturer, Lutosławski was not content with his work in Vilnius, so he devoted much of his time to other activities. He wrote extensively for Polish newspapers and journals, and published in English more than ever before. His view of Vilnius as a provincial, borderland town deprived of invigorating intellectual spirit, and his disappointment with intellectual life within the walls of the university resulted in his willing acceptance of proposals for lectures from various organisations. As teaching was his passion, he travelled all over Poland with series of open lectures. This appar-

ently affected the time and care devoted to his university lectures, for, according to the Dean's report on student attendance at lectures during the academic year 1920/21, he occupied the tenth position out of the thirteen professors. The fact that Lutosławski did not even try to take an active part in forming and developing students' interests in philosophy may be substantiated with his absence during the meetings of Students' Philosophical Society of SBU in Vilnius. His name is missing from the list of professors who delivered papers or just participated in discussions during the meetings of the Society (Vasilevskis 2006: 20-21).

To say that Lutosławski was a controversial figure is something of an understatement. It was difficult for him to adjust his unconventional methods of work and extraordinary manners to a university's routine. Suffice to say that during his short appointment in Cracow at the end of the 19th century he was even accused of being mentally ill. All things considered, it is not surprising that as early as in 1923 Lutosławski came to be regarded as *persona non grata* at Faculty meetings. This was due to his disputes concerning personal issues related to new appointments and the generally low opinion he held, and did not refrain from expressing, about the majority of the Faculty members.

Let us not focus on personal issues and move on to a brief summary of Lutosławski's studies on Plato as they constitute a starting point for the dissertation he supervised. His English book, already published at the end of the 19th century (Lutosławski 1897) and preceded by a number of preparatory studies

in English, German and his native Polish, as well as oral presentations in Western Europe, was discussed in various philosophical and classics journals in Europe and America. It was also the one book on philosophy by a Polish author that was most frequently referred to by international authors. Those who had made an attempt to assess Lutosławski's book, a hefty and dense volume, were among the top scholars of their times (including Henryk Struve in Poland, James Adam and Lewis Campbell in the United Kingdom, Theodor Gomperz in Austria, Eugen Kühnemann, Constantin Ritter and Hans Vaihinger in Germany, Hans Ræder in Denmark). In general, the tone of the reviews and references was laudatory; they praised the author's laborious language statistics method and its result, being an overview of development of Plato's literary style as a writer and his ideas as a philosopher. The critical remarks that had appeared as well incited further polemical discussions in journals and letters between the author and the critics, as was the case with Eduard Zeller, Paul Natorp (see Mróz 2022) and Paul Shorey, who pointed to various deficiencies in Lutosławski's book or questioned the method as such (see Mróz 2021: 236-267).

"Stylometry", because this is what Lutosławski called his method, was applied to the problem of establishing the chronological order of Plato's dialogues. Considering the fact that Plato's literary activity extended for over five decades, his philosophical views on the basis of his dialogues, including some whose authenticity was questioned, could hardly be presented as a coherent, consistent,

fixed and immutable system. To avoid simplifications in this regard, it was better to assume that, in all likelihood, Plato's philosophy had, as a result of dialectical, critical, and dynamic thinking, evolved during the decades of his life and work. Unfortunately, very little is known for certain about the chronological order of his works, but some sequence of dialogues must be accepted to outline Plato's possible philosophical development. The chronology of Plato's texts, allegedly a purely historical or philological problem, thus gains the utmost philosophical significance. If, for example, Plato composed the *Symposium* before *Parmenides* and the *Sophist*, then he must have evolved from praising the mystical vision in favor of dialectical conduct; but if, on the contrary, the order of these important dialogues was the reverse, then Plato must have given up futile and dry dialectics and, at some point in his life, begun to recommend intuition over rational arguments.

To solve the problem of chronology, Lutosławski acquainted himself with a number of studies analysing specific linguistic features of Plato's dialogues. Their authors focused, for example, on the frequency of the use of particles, participles, prepositions, various asserting formulas, specific words, avoidance of hiatus *etc.* in Plato's works (for details see Brandwood 1990: 123-135; Pawłowski 2004; Pawłowski & Pacewicz 2004; Thesleff 2009: 143-382). Then, after applying sophisticated calculations, Lutosławski compared the stylistic features of the *Laws*, considered to be the last dialogue on the basis of its being unfinished, with the style of every single

dialogue. The more features they had in common, the closer the temporal proximity must have been between them. These calculations led Lutosławski to ascribe a decimal fracture to every dialogue and the lower the number, the earlier the dialogue, as it bore less common features with the *Laws* that had been assigned number 1,00. For example, the factor of stylistic affinity with the *Laws* for the *Euthyphro* was 0,02, for the *Phaedo* – 0,21, while for the *Sophist* – 0,65.

The chronology of the dialogues established with the aid of stylometry allowed Lutosławski to present Plato's philosophical growth and development. After his *akme*, which consisted in the traditionally conceived theory of Forms (perfect, true Beings, shaping the material reality of appearances), Forms were turned into categories that do not exist beyond the human mind and soul, and, finally, Plato abandoned Forms to stress the existence of the soul as the principle of motion. The system of Forms was superseded in Plato's philosophy by a hierarchy of souls, with divine Providence on the top of it. The existence of Forms was constituted by being discovered by human souls and being reproduced in matter by the Demiurge. Lutosławski insisted that Plato's greatest philosophical achievement was the recognition of spiritual reality as the driving force for the changes and the reason for the existence of the world in general. Plato thus became the first representative of spiritualistic pluralism, which is based on the assumption that reality is constituted by spiritual beings of different levels of perfection. Since the plurality of eternal and immortal souls was considered by

Lutosławski to be one of the basic dogmas of Polish national Romantic Messianism, late Platonism could be interpreted as a predecessor of this Polish 19th century philosophical and literary current. Thus, Lutosławski provided a link between the most significant philosopher of antiquity and 19th century Polish thought (for details see Mróz 2021: 267–276). During his Vilnius years Lutosławski in his lectures and works started to focus on a related topic, that is, the development of European philosophical traditions, from materialism, through the idealism and spiritualism of Plato, until its final step, which he considered to be Polish Romantic Messianism in his own interpretation. Although he seemed at this point to have given up systematic studies in the history of philosophy, he never lost his recognition as a Plato scholar due to his early work.

In spite of his general disappointment with SBU, Lutosławski found a doctoral student there who shared his fascination with Plato. This was Benedykt Woyczyński, who devoted his doctoral thesis to Plato's views on the soul and their development over the course of time. After an unsuccessful attempt to supervise a doctoral dissertation on Plato's concept of the immortality of the soul in Plato, which was to have been composed by a poet, Tadeusz Miciński (for details see Mróz 2017), Lutosławski's hopes for a disciple, a follower, or maybe even a successor, were at least partly fulfilled in Woyczyński.

Born in Petersburg in 1895, Woyczyński attended private schools in Zakopane, Cracow, Warsaw, and Vilnius. After the turmoil of World War I, he man-

aged, with the help of his relatives, to settle in Moscow, where he received his high school diploma from the Polish School in 1917. Immediately after SBU was opened, Woyczyński enrolled there to study philosophy and classics (Nerczuk & Pawlak 2000: VIII-IX). High hopes were pinned on Woyczyński and both his supervisor and Czeżowski concurred in their positive opinion of him, even more so because he was involved in the functioning of the philosophical seminar. Long before even receiving his degree, while still an assistant at the philosophical seminar, he accompanied Lutosławski to the Philosophers' Congress in Lvov in 1923. It was unusual for doctoral students to take part in such congresses, but as a promising young scholar recommended by Vilnius' professors of philosophy, he was allowed by Kazimierz Twardowski to come to Lvov.

Woyczyński's collaboration with his supervisor, Lutosławski, did not always go smoothly. This was because, on the one hand, Lutosławski preferred to spend a significant portion of the academic year outside Vilnius, on sabbatical leaves in Poland and abroad, and devoted his energy and passion to open lectures on various topics, from history of philosophy, economics, to issues related to personal development. It was therefore difficult for him to set aside a sufficient amount of time for his doctoral student. Woyczyński, on the other hand, suffered from tuberculosis and had to travel to sanatoria in the Italian Alps (for example in winter 1924/25) to improve his health. The illness must have weakened him and made it even more difficult for him to complete a dis-

sertation on a demanding subject. In 1924, in a letter to his supervisor he confessed: "I must admit that I submitted my dissertation with little hope that it would be sufficient even for the doctoral exams. I worked on it so hastily, despite having been so inadequately prepared, [...] at nights, with severe headaches oftentimes, that only at the start did I experience a feeling of satisfaction with my labour (but not with the result itself)" (Mróz 2008: 177). The therapy in the Alps proved to be at least partially successful, for Woyczyński observed an improvement in his physical and mental disposition. In a letter from Italy he reported to Lutosławski: "I have a heart-felt desire to recover, to grow strong for the rest of my life; it's terrible to be a permanent captive of bodily weaknesses, and unable to work steadily, without interruptions. [...] but now I believe that God will allow me to recover and gain a great reserve of vigour. The doctors don't let me do anything. I haven't even been allowed to start learning Italian yet, although I already know a thing or two, and I can understand – thanks to my knowledge of Latin – not everything, but quite a lot; for example, when I read a newspaper. It weighs heavily on me that for so many years I haven't produced anything even remotely noteworthy [...]. But I think that when I recover, my every labour will go better and easier. I wish it were so! And maybe I will finally become a useful man, at least to some extent, contrary to what I am now, a constant nuisance for someone" (Mróz 2008: 178). On the basis of his letters, Woyczyński appears to be a young scholar who despite his high

qualifications had many doubts about his capabilities and the value of his dissertation. He questioned its subject and even hesitated whether he should proceed with exams or not.

Woyczyński's doctoral thesis is, however, unique and exceptional in various respects. A list of dissertations successfully defended in the Faculty of Humanities in the interwar period provides 42 candidates' and supervisors' names, titles of the theses and the dates of promotion (Opacki, 2021: 422-425). Some of them, on the basis of their titles, can be considered as belonging to the area of the history of philosophy, or on the border between the history of philosophy and literature. Only one of them, however, is focused on the history of ancient philosophy. It is, at the same time, the first dissertation in philosophy, the first supervised by Lutosławski, and only the sixth in the entire Faculty.

The original manuscript of the dissertation is still kept in the Lithuanian Central State Archives. We are, however, lucky to have a printed version of the text (Woyczyński 2000), which was prepared, edited and prefaced by two scholars from Nicolaus Copernicus University in Toruń, Zbigniew Nerczuk and Józef Pawlak⁴. In his doctoral thesis, Woyczyński, following Lutosławski, chose an evolutionary approach to Plato's legacy and investigated the development of the concept of the soul in individual dialogues. The chronological order of the dialogues was borrowed by Woyczyński from Lutosławski's research. The very topic of the dissertation indicates the supervisor's inspiration, as the problem of the soul, and thus Plato's alleged spiritu-

alism, was one of the most important issues for Lutosławski's interpretation of Plato's philosophical development.

Woyczyński would not have been Lutosławski's disciple, if he hadn't devoted some time to the chronology of the dialogues. After a brief recapitulation of his supervisor's research and of those who adhered to his conclusions, Woyczyński made some critical comments on the opponents, only to use Lutosławski's work as a starting point to present the structure of his own investigations. The order of the dialogues discussed by Woyczyński was the following: *Euthyphro*, *Apology*, *Crito*, *Charmides*, *Laches*, *Protagoras*, *Meno*, *Euthydemus*, *Gorgias*, *Ion*, both *Hippiases*, *Lysis*, *Menexenos*, *Alcibiades I*, *Cratylus*, *Symposium*, *Phaedo*, *Republic*, *Phaedrus*, *Theaetetus*, *Parmenides*, *Sophist*, *Politicus*, *Philebus*, *Timaeus*, *Critias*, and the *Laws*. Woyczyński included smaller dialogues omitted by Lutosławski, and discussed them after the *Gorgias*. The chronology of the dialogues thus formed the basis for the formal division of the whole dissertation.

Woyczyński set himself a clear goal and method, and thanks to this his dissertation remained within reasonable limits. He completely abandoned any discussion of other Greek philosophers and their views on the soul, and he declared the need to abstract the dissertation's research problem from the entirety of Plato's philosophy as far as possible. He justified his method as follows: "It is therefore necessary to limit ourselves to the barest essentials, those which cannot be omitted without significant detriment to the presentation of the course and the ultimate results of our considerations.

This presentation will lose much due to the paucity of background information and the sole focus on the most important features of the discussed concepts; it may, however, gain somewhat in clarity" (Woyczyński 2000: 19).

The selection of secondary literature in the dissertation was substantiated very briefly: works that discuss the problem of the soul in separate chapters usually treat this issue in terms of a system, whereas Woyczyński was interested in an evolutionary presentation. Works composed in an evolutionary paradigm, as Woyczyński argued, treat the issue of the soul selectively, that is, it is addressed only in reference to the most important dialogues, especially to the *Phaedo*. Moreover, most studies on the soul were devoted to specific aspects of the soul, its immortality, division, anamnesis, etc. For this reason, Woyczyński did not find many predecessors for his research, and his dissertation does not have an impressive bibliography. There was one work, however, that was very frequently referred to – the closer to the final conclusions, the more frequently – and not even once did it become the subject of polemical remarks. This work, unsurprisingly, was Lutosławski's *opus vitae*.

The whole argument of the dissertation was recapitulated in the final chapter, titled *A glance at the Development of Plato's View on the Soul*: the ethical dialogues, marking the beginning of Plato's creative life, were not concerned with the soul, but a belief that the soul is much more valuable than the body was deeply instilled in Plato's mind, for it is the soul that strives for good. In the *Meno* and *Gorgias*, the view on the pre-exis-

tence and immortality of the soul seemed to belong rather to the sphere of beliefs than knowledge. The soul was also a principle of motion, though it was imprisoned in the body. In the *Symposium*, love appeared to be a primary function of the soul, but the object of love, the Form, was much more important than the soul itself. In the *Phaedo*, the soul was an intermediary between the Forms and the material world, and its indestructibility was taken for granted. In the *Republic*, three powers were differentiated in the soul and the ideas of freedom and moral responsibility of the soul were brought to the fore. The eternal character of the soul and its pursuit, by means of philosophy, of atonement for some fall, were reaffirmed in the *Phaedrus*. In the dialogues that followed Woyczyński observed a preparation for the ultimate stage of the evolution of Plato's concept of the soul. In the *Theaetetus*, *Parmenides* and the *Sophist*, the Forms ceased to be the highest beings and the emphasis was put on the soul, which thanks to its unity of conscience could exercise its cognitive functions. Moreover, the soul came to be considered as a principle of being. From the *Politicus* and the *Philebus* Woyczyński extracted the thought that the universe had been granted an intellect that could not exist without a soul, for without it the whole universe would be deprived of its order, harmony and purpose. Woyczyński's final remarks resemble the philosophical conclusions of his supervisor: "Every soul once learned the nature of the universe and the rules of its own fate, and therefore possesses *a priori* knowledge, primarily, of moral laws, and although it can err and fall,

and deserve the most awful punishment, there is, in its very nature, an aspiration after the good. This idea was equally close to Plato in his concepts of the soul at the dawn of his life, in his earliest writings, as well as in his last work, on the threshold of death. [...] Along with his change of view on the significance of souls in the universe, which was prepared in the middle dialogues between the *Phaedrus* and the *Timaeus* [...], his entire view of the world was also transformed – from idealism to what could be called spiritual pluralism” (Woyczyński 2000, 136-137).

The structure of this work, rather re-constructive in its nature and material, led Woyczyński's careful analyses of subsequent dialogues to conclusions that were broadly consistent with his supervisor's views. He also had a good opportunity to demonstrate his philological skills. They were emphasised in the two obligatory reviews of his dissertation. The first was composed by Lutosławski, the other – by Czeżowski. Like many formal university reports written by Lutosławski, his opinion of his disciple's work was brief: “1. The thesis *On the Development of Plato's Views on the Soul* is founded on a thorough knowledge of the texts of Plato's works and secondary literature. 2. The thesis includes new observations and conclusions of scholarly value. 3. The thesis is written in a clear and correct style, somewhat verbose in places, but I have not observed any significant errors” (Mróz 2008: 177). The supervisor concluded his reference with a proposal to exempt the candidate from oral exams, but the Faculty did not grant its consent.

It took Czeżowski a whole academic year to finally compose his review of the dissertation, but contrary to Lutosławski's assessment, it gave a better overview of the structure and methods of the young scholar's work: “Mr. Benedykt Woyczyński's dissertation *On the Development of Plato's View on the Soul* is divided into three parts; the introductory part is devoted to methodological considerations concerning the approach to the subject of the work and the principles of studying it; the second part presents Plato's views on the soul in his writings arranged in chronological order; and the third part provides a synthetic overview of the development of Plato's view of the soul. The author accurately formulates questions and is cautious in making claims, which he critically examines and attempts to substantiate thoroughly. He also takes into account, as comprehensively as possible, the contemporary state of knowledge regarding Plato's philosophy. The pursuit of a conscientious and comprehensive discussion of the substance of Plato's views, which are scattered and frequently only mentioned in various writings, is coupled with a cautious approach to taking his own stand, and this leads to an overdevelopment of the second, reporting part of the dissertation, in relation to the third part, containing the actual conclusions. The results, however, are of a positive value and constitute a new contribution to the knowledge of Plato's philosophy, as they affirm that the development of Plato's views on the essence of the soul consistently evolved towards granting the soul individual existence and indestructibility, and that the whole of Plato's metaphysical views developed at the same time, resulting ultimately in a system of spiritualist

pluralism. The dissertation demonstrates that the author is capable of posing questions and has a good command of scholarly methods to solve them. He is therefore prepared for independent academic work" (Mróz 2008: 179).

Two positive reviews authored by professors allowed the candidate to be admitted to the doctoral exams. In June 1925 Woyczyński took the first one, in philosophy, and in the autumn – in classics. It seemed that the treatment that he had undergone in Italy had proved to be beneficial, for he earned an excellent grade in philosophy during the exam with Lutosławski, Czeżowski and the then dean of the Faculty of Humanities, Kazimierz Kolbuszewski, a specialist in Polish and German literatures. While Czeżowski kindly asked about topics that did not go beyond the scope of the dissertation, that is, methods of research in the history of philosophy, the chronology of Plato's writings and the development of his philosophy, Lutosławski's questions covered a wide range of problems, names and periods, namely: the nature of the self, material, ideal and spiritual realities, the nature of moral laws, the development of Plato's thought, the character of Thomas Aquinas' philosophy and subsequent Italian philosophers, the philosophy of Józef Maria Hoene-Wroński and subsequent Polish philosophers. The exam in the classics brought the same excellent result. The questions from a Latinist, Jan Oko, evolved around Roman literature and philosophy, e.g. Lucretius and Cicero. Stefan Srebrny, a Grecian, asked about Plato, Aristophanes and Socrates.

After Woyczyński had been granted a doctoral degree, in November 1925 he

was promoted to the position of senior assistant. A year later he married Wiesława Woyczyńska, *née* Walicka, shortly after her graduation. Unfortunately, they were able to live together less than a year, for he died from tuberculosis in May 1927. The young widow took over the position of her late husband in the philosophical seminar. Later she became a nun and to honour him she adopted "Benedykta" as her monastic name. The plans of Lutosławski and Czeżowski for Woyczyński's bright academic future were shattered. In 1929 *Przegląd Filozoficzny* published posthumously the concluding chapter of his dissertation as a separate paper (Woyczyński 1929). In one of his letters to Lutosławski he had once revealed his life's maxim: "to strive with all power to become and to be a true Christian, and love for our fellow humans and everything else will be a simple consequence of our love for God" (Mróz 2008: 178). This could be his epitaph.

Czeżowski fondly remembered Woyczyński as "a respectable, intelligent, and upright young man, with a talent for literature. I valued our long conversations highly and remember them with gratitude" (Czeżowski 1977: 434). Even Tatarkiewicz's wife, Teresa, whose encounter with Woyczyński was short, remembered him as an excellent figure among the students in Vilnius (Tatarkiewiczowie 1979: 67). Contrary to them, Lutosławski made no mention of Woyczyński in his autobiography (Lutosławski 1933), but he must have had high hopes for the young doctor, for in formal correspondence within the university he called him "a very talented assistant" (Opacki 2021: 50). When these hopes

were dashed by a stroke of fate, Lutosławski bitterly summarised his decade in Vilnius, assessing this period mostly through the prism of his conflicts with the Faculty. This assessment was unfair to the SBU, but Woyczyński's untimely death must have been the last blow that caused his cup of bitterness to overflow. Nevertheless Woyczyński's dissertation demonstrated that Lutosławski was capable of educating young researchers, historians of philosophy, experts in his beloved Plato, whenever the conditions were favourable. In Vilnius, a real possibility arose for Lutosławski to establish a Polish school of historiography of ancient philosophy, unfortunately, this did not happen, but the dissertation of his disciple remains as a legacy of this opportunity.

Finally, let us add how this half-fictional thread might be developed. An author of the latest (so far) book on Lutosławski expresses his justified regret that this philosopher, who could have founded an original school of Polish philosophy that could have been known to future generations as the "Cracow-Vilnius School", and could have taught philosophy in the spirit of Plato and Polish Romanticism, had failed. What could it have been like if he hadn't? His school "becomes a counterbalance to the Lvov-Warsaw School. The disciples of Twardowski and Lutosławski are in dispute with each other, thus forming Polish philosophical culture" (Ziemacki 2024: 195). In fact, there is still a need for a counterbalance to positivist and analytic tendencies in philosophy.

Literatūra / References

- Brandwood Leonard. 1990. *The Chronology of Plato's Dialogues*. Cambridge: CUP.
- Czeżowski Tadeusz. 1977. Wspomnienia (Zapiski do autobiografii). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* XX, 3: 427–440.
- Habura Adrian. 2023. Władysław Tatarkiewicz in Vilnius (1919–1921). History of philosophy – ethics – methods of work, *Logos–Vilnius* 114: 190–199.
- Jadczak R. 1997a. *Mistrz i jego uczniowie*. Warszawa: Scholar.
- Jadczak Ryszard. 1997. Władysław Horodyski: od polityki do filozofii, *Edukacja Filozoficzna* 24: 335–344.
- Lutosławski W. 1933. *Jeden łatwy żywot*, Warszawa: F. Hoesick.
- Lutosławski Wincenty. 1897. *The Origin and Growth of Plato's Logic with an Account of Plato's Style and of the Chronology of His Writings*. London–New York–Bombay: Longmans, Green & Co.
- Mróz T. 2016. *Selected Issues in the History of Polish Philosophy*. Vilnius: Vilnius University Publishing House.
- Mróz T. 2017. Nieukończony doktorat Tadeusza Micińskiego o nieśmiertelności duszy w filozofii Platona, *Pamiętnik Literacki* CVIII, 1: 135–148.
- Mróz T. 2021. *Plato in Poland 1800–1950: Types of Reception – Authors – Problems*. Baden-Baden: Academia Verlag / Nomos Verlagsgesellschaft.
- Mróz T. 2022. Studies on Plato at the Turn of the 20th Century: A Case of Polish-German Cooperation, Surman J. et al. (eds.). *Science Interconnected: German-Polish Scholarly Entanglements in Modern History*: 151–167. Marburg: Verlag Herder-Institut.
- Mróz Tomasz. 2008. Benedykt Woyczyński – stracona szansa polskiej historiografii filozofii starożytnej, *Studia z Filozofii Polskiej* 3: 173–184.
- Nerczuk Zbigniew & Pawlak Józef. 2000. *Przedmowa, Woyczyński B., O rozwoju poglądu Platona na duszę: VII–XVI*. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Opacki Zbigniew. 2021. *Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939: Struktura, kadra, osiągnięcia naukowo-dydaktyczne*. Gdańsk: Wydawnictwo UG.

- Pawlak J. 2002a. Bogumił Jasinowski – badacz cywilizacji wschodniochrześcijańskiej, Pawlak J. (ed.). *Filozofia na Uniwersytecie Stefana Batorego*: 254–274. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Pawlak Józef. 2002. Środowisko filozoficzne Wilna (1919–1945), Pawlak J. (ed.). *Filozofia na Uniwersytecie Stefana Batorego*: 12–44. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Pawłowski A. & Pacewicz Artur. 2004. Wincenty Lutosławski (1863–1954). Philosophie, hellénisme ou fondateur sous-estimé de la stylométrie, *Historiographia Linguistica* 31, 2/3: 423–447.
- Pawłowski Adam. 2004. Wincenty Lutosławski (1863–1954). A Forgotten Father of Stylometry, *Glottometrics* 8: 83–89.
- Plečkaitis Romanas. 2002. Litewskie badania nad filozofią uprawianą na Uniwersytecie Stefana Batorego, Pawlak J. (ed.). *Filozofia na Uniwersytecie Stefana Batorego*: 120–132. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Tatarkiewiczowa Teresa & Władysław. 1979. *Wspomnienia*. Warszawa: PIW.
- Thesleff Holger. 2009. *Platonic Patterns. A Collection of Studies*. Las Vegas–Zurich–Athens: Parmenides Publishing.
- Vasilevskis Eugenijus. 2006. Filozofia na Uniwersytecie Stefana Batorego (1919–1939): stan badań zagadnień i środowiska filozoficznego Wilna, *Colloquia Communia* 1–2 (80–81): 18–26.
- Wiśniewski Ryszard. 1997. Władysław Tatarkiewicz w Wilnie, Jadczyk R. & Pawlak J. (eds.). *Filozofia na Uniwersytecie Wileńskim*: 87–92. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Woyczyński B. 2000. *O rozwoju poglądu Platona na duszę*. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Woyczyński Benedykt. 1929. Rzut oka na rozwój poglądu Platona na duszę, *Przegląd Filozoficzny* XXXII: 11–16.
- Ziemacki Jerzy. 2024. *Odkrycie jaźni. Biografia intelektualna Wincentego Lutosławskiego*. Warszawa: Fundacja Augusta Hrabiego Cieszkowskiego.

Nuorodos / Endnotes

¹ Šis tyrimas yra mokslinio projekto *Antikinės filosofijos recepcija XX a. Vilniaus universitete* rezultatas. Projektą finansavo Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-LISm-25-17. Rengiant šį tekstą, pasinaudota kai kuriais ankstesnių autoriaus darbų apie W. Lutosławskį ir B. Woyczyński rezultatais. Nurodant tik knygas anglų kalba, tai: Mróz 2016 ir Mróz 2021. Visi vertimai iš lenkiškų šaltinių atlikti autoriaus. Kalbą redagavo Una Maclean-Hańckowiak.

² This study is a result of a research project *Antikinės filosofijos recepcija XX a. Vilniaus universitete*. The project received funding from the Research Council of Lithuania (LMTLT), agreement No. S-LISm-25-17. Some of the results of the author's previous works on W. Lutosławski and B. Woyczyński were used to prepare this text. To list only books in English, they are Mróz 2016 and Mróz 2021. All the translations from Polish source materials are by the author. Language editing was done by Una Maclean-Hańckowiak.

³ Regis, trūksta tik vienos dalies: didelės diagramos, kurią sudaro lyginamoji lentelė su septyniomis skirtingomis – nors savo bendraisiais bruožais ir panašiomis – Platono dialogų chronologinės sekos versijomis, pateiktomis septyniuose svarbiose Platono tyrėjų knygose, nuo Lutosławskio iki Ræderio, Ritterio Friedrich Ueberwego & Karl Praechtero, Wilhelmo Windelbando & Adolfo Bonhöffero, Natorpo ir Ulricho von Wilamowitzo-Moellendorffo.

⁴ The only missing part seems to be a large chart consisting of a comparative table with seven various – though similar in their general overview – versions of the chronological order of Plato's dialogues, produced by Plato scholars in seven important books, starting with Lutosławski, and followed by studies by Ræder, Ritter, Friedrich Ueberweg & Karl Praechter, Wilhelm Windelband & Adolf Bonhöffer, Natorp, and Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff.